

ALPE

Prebivalstvo in pritiski na gorska območja
Pregled dejstev

VADEMECUM

KAZALO

Uvod

Alpe na prvi pogled

Alpe brez meja

Vpliv človeka

Alpska raznolikost

Demografska gibanja

Izziv sprememb

ZEMLJEVIDI

Satelitska slika Alp

ZEMLJEVID 1:	Biogeografske regije Evrope
ZEMLJEVID 2:	Porečja alpskih rek
ZEMLJEVID 3:	Cestno omrežje v Alpah
ZEMLJEVID 4:	Gostota železniških povezav v Alpah
ZEMLJEVID 5:	Promet v Alpah
ZEMLJEVID 6:	Centri trga dela in čas prevozov na delovna mesta (min)
ZEMLJEVID 7:	Raba prostora / namembnost zemljišč
ZEMLJEVID 8:	Jezovi in zbiralniki
ZEMLJEVID 9:	Intenzivnost turizma
ZEMLJEVIDA 10 in 11:	Temperature v Alpah
ZEMLJEVID 12:	Gostota prebivalstva
ZEMLJEVID 13:	Raznolikost kulturne krajine
ZEMLJEVID 14:	Jeziki v Alpah
ZEMLJEVID 15:	Zavarovana območja
ZEMLJEVIDI 16 – 18:	Prevladujoči sektorji delovnih mest v Alpah
ZEMLJEVID 19:	Skupna rast prebivalstva med zadnjima popisoma
ZEMLJEVID 20:	Trend prebivalstva v alpskih občinah
ZEMLJEVID 21:	Opuščanje kmetij
ZEMLJEVID 22:	Območje Alpske konvencije

UVOD

Če pogledamo satelitsko sliko kontinentalne Evrope (satelitska slika Alp), nam takoj pade v oči velika fizična gmota – z belimi vrhovi prekrit lok, ki se razprostira od obale Sredozemlja, zavije severno nad obsežnim porečjem reke Pad in se nato zaključi ob Jadranskem morju. To so Alpe. Satelitska slika ne razkriva državnih meja, temveč ponazarja Alpe preprosto kot dragulj srpaste oblike v osrčju celine.

Na tleh ta slika postane veliko bolj kompleksna, zato je namen tega priročnika imenovanega Vademecum, zaobjeti realno sliko alpskega prostora in izzivov s katerimi se sooča. Publikacija je bila pripravljena s strani Stalnega sekretariata Alpske konvencije, sekretariata mednarodne pogodbe, ki je bila leta 1991 podpisana s strani osmih alpskih držav in Evropske unije, s ciljem pospeševanja trajnostnega razvoja v Alpah in hkrati ohranjanja interesov skupnosti in regionalnih lepote ter obilja.

Alpe predstavljajo enega največjih naravnih prostorov Evrope (ZEMLJEVID 1: Biogeografske regije Evrope), kjer živi in dela približno 14 milijonov ljudi in so počitniška destinacija za 120 milijonov gostov vsako leto. Goratost in drugačnost območja je vsekakor velikega pomena za populacije okoliških ravninskih predelov – glavni vir vode, hidroenergije in naravnih virov, kot na primer lesa in visoko kakovostne hrane. Neoprijemljiva, pa čeprav enako pomembna, je vrednost lepe pokrajine in njene bogate biotske raznovrstnosti, za dobrobit prebivalcev Evrope in njenih ekosistemov.

Kmetijstvo in gozdarstvo sta bili od nekdanj osrednji panogi alpskega gospodarstva in načina življenja. Ne samo da zagotavljata hrano in les za lokalne potrebe in »izvoz« v mesta, temveč imata pomembno vlogo pri utrjevanju lokalnega prebivalstva in ohranjanju krajine, ne le zato, da bi bila ta privlačna za turiste, ampak da hkrati varuje pred erozijo tal, poplavami in plazovi.

Voda in energija sta prav tako dva ključna sektorja. Alpe velikemu delu Evrope zagotavljajo pitno vodo, vodo za namakanje, industrijo in proizvodnjo električne energije. Upravljanje z vodami zahteva celosten pristop z namenom zagotavljanja primerne in racionalne rabe tega vira, zlasti v času podnebni sprememb. Varčevanje z energijo, bolj učinkovita uporaba tehnologije in izraba »zelene energije«, kot na primer sončne energije, v večjem obsegu je prav tako nujno potrebna.

Turizem na alpskem območju je tako temelj gospodarstva, kakor tudi izziv za snovalce politik, ki morajo zagotoviti, da na milijone obiskovalcev ne degradira gorskega okolja, v katerega pridejo uživati. Turizem prispeva k ohranjanju stalne naseljenosti v gorskih mestih in vaseh, ter spodbuja gospodarsko rast, ki nato pritegne še druge panoge. Alpska konvencija daje velik poudarek na razvoj tako imenovanega »eko turizma«, ki ima majhnen vpliv na okolje, na primer preko spodbujanja uporabe javnih prevozov in uporabe nizkoenergetskih rešitev v hotelih in kompleksih za prostočasne dejavnosti.

Podnebne spremembe predstavljajo nadaljni izziv za vse sektorje. Spomladi leta 2009 so okoljski ministri držav podpisnic Alpske konvencije sprejeli Akcijski načrt za podnebje v Alpah. Pozvali so k večji izmenjavi informacij o dokazih in učinkih podnebnih sprememb ter dobrih praks soočanja z njimi. Ključni dolžnosti Alpske konvencije sta podpiranje ideje o »podnebno nevtralnih« območjih v Alpah in dvigovanje ozaveščenosti ljudi.

Zemljevidi in besedilo te publikacije, ki je izdana s strani Alpske konvencije, ponazarjajo fizično in družbeno geografijo Alp; tako imenovana »dejstva s terena«, s katerimi se bodo morali spoprijeti snovalci politik na vseh nivojih, od vasi do prestolnice, pri sprejemanju ustreznih odločitev za trajnostni razvoj v Alpah.

ALPE NA PRVI POGLED

Alpe so geografska enota in del Evrope

Alpe so ekološka in socio-ekonomska celota, že stoletja življenjski prostor za ljudi, živali in rastline

Alpe imajo bogato raznolikost narave in kultur, kar je prednost za trajnostni razvoj

Alpska konvencija je edinstveni okvir za vzpostavitev skupne poti k trajnostnemu razvoju Alp

Trajnostni razvoj pomeni upravljanje sprememb

Alpe:

- 8 držav
- 14 milijonov prebivalcev
- 120 milijonov gostov letno
- skoraj 6000 občin
- gostota prebivalstva na območjih stalne poselitve variira od manj kot 200 prebivalcev/km² (avstrijska Štajerska) in več kot 16.000 prebivalcev/km² (Kneževina Monako)
- 13.000 vrst rastlin
- 30.000 vrst živali
- 550 hidroelektrarn z več kot 10 MW in 2900 GWh letne proizvodnje
- 4.200 km glavnih cest znotraj območja Alpske konvencije
- 190 milijonov ton tovora je prepeljanega čez Alpe na leto, od tega 65% po cestah
- 6 milijonov vozil se vsako leto prepelje po cestah vzdolž alpskega loka
- BDP bruto družbeni proizvod na prebivalca je od 10.000 € (Notranjsko-Kraška) do 80.000 € v Liechtenstein-u
- 17% prebivalcev je starejših od 64 let
- segretje za 1.5 °C v zadnjem stoletju
- V letu 2006 je bilo vode shranjene v obliki ledu za 9,84% več kot tiste v tekočem stanju, toda razmerje se zmanjšuje.

ALPE BREZ MEJA

Skupina zemljevidov (ZEMLJEVIDI 1 – 6) prikazuje centralni položaj in pomen Alp, 1.000 km dolgega loka, ki je za Sredozemljem drugi največji ekosistem v Evropi.

Njegove reke, ki se ne ozirajo na državne meje, tečejo izpod ledenikov in snežnih polj proti Severnem morju, Sredozemlju, Jadranskemu in Črnemu morju. Na svoji poti zagotavljajo vodo za ljudi, kmetije in industrijo v bližnjih nižinah. V nekaterih obdobjih leta je porečje reke Pad, ki vključuje tudi mesti Milano in Torino, v 80% odvisno od vode, ki prihaja iz Alp. Mesta vzdolž Rone, Rena in Donave so prav tako močno odvisna od "rezervarja" v gorah (ZEMLJEVID 2: Porečja alpskih rek).

Prometne povezave potekajo preko Alp že od nekdaj in so prikazane na zemljevidih (ZEMLJEVIDA 3 and 4: Cestno omrežje v Alpah, Gostota železniških povezav v Alpah in ZEMLJEVID 5: Promet v Alpah); gore so preprejene s cestnimi in železniškimi povezavami bodisi preko visoko ležečih prelazov ali tunelov. Dobre cestne in železniške povezave so bistvene, ne le kot tranzitne poti, temveč tudi za prebivalce Alp samih (ZEMLJEVID 6: Centri trga dela in čas prevozov na delovna mesta (min)). Vendar pa ima povečan obseg prometa hude posledice za okolje, saj povzroča onesnaževanje, hrup in odvzemanje zemljišč (npr. za gradnjo novih cest).

VPLIV ČLOVEKA

Čeprav vsepovsod prikazovano kot območje zaledenelih vrhov in idiličnega nazobčenega gorskega površja, so Alpe v veliki meri pokrajina, ki jo oblikuje človeška roka. Celo na nadmorski višini ledenikov so zgrajena smučarska središča in napeljani električni vodi. Naravna krajina je bila spremenjena v raznolike kulturne krajine, saj je bila zemlja obdelovana, prekrita s pašniki, pogozdovana, izkopavani so bili naravni viri.

ZEMLJEVID 7 (Raba prostora / namembnost zemljišč) o rabi prostora prikazuje, da večino površja Alp prekrivajo gozdovi, poleg pašnikov in visokogorskega sveta. Manj opazna, a vsekakor enako pomembna so žarišča intenzivne rabe – industrija in prometna infrastruktura v dolinah, hidroelektrarne in rezervoarji, ter smučišča.

Kot je mogoče razbrati z ZEMLJEVIDA 8 (Jezovi in zbiralniki) so veliki jezovi namenjeni pridobivanju električne energije v hidroelektrarnah razprostrteni po celotnem območju Alp, prav tako jezovi, ki so večnamenski. Hidroenergija ima številne prednosti, ker ne povzroča izpustov CO₂ in je obnovljiv vir energije, ki ga Alpske države s pridom izkoriščajo, saj pomaga stabilizirati evropsko električno omrežje v času največjih povpraševanj po električni energiji.

Čeprav približno 120 milijonov ljudi vsako leto obiše Alpe (izračunano po številu nočitev), pa zemljevid (ZEMLJEVID 9: Intenzivnost turizma) prikazuje, da je turizem v Alpah neenakomerno razporejen. Dva zemljevida, ki prikazujeta temperaturo zraka (ZEMLJEVIDA 10 in 11: Temperature v Alpah) ponazarjata, kako je velika razlika v temperaturah med gorami in okoliškimi ravninskimi predeli, lahko prednost za turizem v Alpah tako poleti kakor tudi pozimi.

S strani človeka povzročeno segrevanje ozračja še dodatno zaznamuje Alpe, tako na primer potoki in reke postajajo vse manj naravni; vse več vode je speljane v namakalne sisteme ali zadrževane v zbiralnikih vode v smučarskih središčih za "umetno zasnaževanje".

ALPSKA RAZNOLIKOST

Naravna in kulturna raznolikost Alp je neprecenljiva prednost in tako imenovana "varščina" v prizadevanjih za trajnostni razvoj.

Območje Alp je dom 14 milijonom ljudem, ki živijo skoncentrirani v mestih in krajih v njihovi periferiji (ZEMLJEVID 12: Gostota prebivalstva). Ta ista 'robna' območja Alp in glavne alpske doline, kjer je gojenje rastlin lažje in površje bolj primerno za gradnjo in življenje, je posledično kar se krajine tiče tudi najbolj raznoliko (ZEMLJEVID 13: Raznolikost kulturne krajine).

Poleg štirih glavnih alpskih jezikov, in sicer francoščine, nemščine, italijanščine in slovenščine, obstajajo številna narečja omenjenih jezikov, v nekaterih predelih Alp pa je še vedno mogoče slišati okcitanščino, retoromanščino in ladinščino (ZEMLJEVID 14: Jeziki v Alpah). Nekateri manjšinski jeziki in narečja se govorijo le v odročnejših predelih in postopoma izumirajo.

Raznolika alpska pokrajina nudi zatočišče številnim vrstam flore in favne, mnoge izmed njih pa so zaščitene v okviru narodnih parkov in naravnih rezervatov (ZEMLJEVID 15: Zavarovana območja). V Alpah so našteali približno 13.000 različnih rastlinskih vrst, poleg teh pa še 200 različnih ptic gnezdičk, 80 vrst sesalcev in 15 vrst kač in kuščarjev.

Sestava gospodarstva Alp je prav tako zelo raznolika. Na nekaterih območjih je kmetovanje še vedno prevladujoča panoga; na primer reja ovac in pridelava mlečnih izdelkov bolj v goratih predelih, medtem ko so drugje glavni delodajalci v proizvodnih in storitvenih dejavnostih. Trg dela je zelo raznolik, kot prikazujejo zemljevidi (ZEMLJEVIDI 16 – 18: Prevladujoči sektorji delovnih mest v Alpah). Čeprav se mora vsako področje posebej prilagajati na izzive trajnostnega razvoja glede na lokalne razmere, pa je skupno vsem to, da prav vsi potrebujejo kakovostno izobraževanje in dober javni prevoz.

DEMOGRAFSKA GIBANJA

Trajnostni razvoj v Alpah se je uveljavljal postopoma, s pomočjo strukturnih sprememb, ki potekajo že več desetletij, celo stoletij, saj je regija prešla iz pretežno podeželskega samozadostnega gospodarstva v moderno, večplastno gospodarstvo.

Zemljevidi prikazujejo premike prebivalstva, kako so se ljudje preseljevali iz podeželskih območij v mesta in kraje na obrobju Alp (ZEMLJEVID 19: Skupna rast prebivalstva med zadnjima popisoma in ZEMLJEVID 20: Trend prebivalstva v alpskih občinah).

Kot posledica tega se na gorskih območjih prebivalstvo zmanjšuje in stara (Tab. 1: Pregled demografskega razvoja v občinah na območju Alpske konvencije). Ta trend se je še povečal z uporabo rezidenčnih domov kot počitniških kapacitet ter s povečevanjem priseljevanja upokojencev – oba dejavnika pa lokalnim prebivalcem onemogočata dostop do nakupa nepremičnin.

Zmanjševanje stalno naseljenega podeželskega prebivalstva in opuščanje kmetij (ZEMLJEVID 21: Opuščanje kmetij) lahko zmanjša sposobnost ohranjanja tradicionalne podeželske alpske krajine, ter hkrati povečuje obremenitev mestnih območij, saj prebivalstvo tam narašča. Spremembe rabe prostora oziroma krajine, še posebej širitev umetno urejenih območij (smučišča, jezovi, nove ceste, itd.) lahko ogrozijo habitate rastlin in živali, ter s tem ogrozijo biotsko raznovrstnost.

IZZIV SPREMEMB

Današnji izziv v Alpah je upravljanje dolgoročnih strukturnih in podnebnih sprememb na tak način, da se zagotavlja trajnostni razvoj v korist ne le ljudem v alpskem prostoru, temveč tudi tistim, ki živijo v sosednjih nižinskih območjih. Kot je mogoče razbrati s satelitskih posnetkov, so Alpe enovita geografska celota. Njeni problemi in potenciali so lahko le lokalne narave, pa vendar usklajeni prostopi za celotne Alpe ponujajo priložnosti za izmenjavo izkušenj in zmanjševanje razlik, ter vodijo k bolj usklajenemu in uravnoteženemu razvoju na gorskih območjih v vseh alpskih državah in EU kot celoti.

Alpska konvencija (ZEMLJEVID 22: Območje Alpske konvencije) ponuja edinstven okvir za oblikovanje skupnih politik, katerih cilj je alpska regija, kjer cveti trajnostno naravnano gospodarstvo, v skladu z varovanjem gorske kulture, krajine in neokrnjene narave.